

Bogucka, Maria

"Pivovarnictvi v českých kralovských městech v XVI století", Josef Janaček, Praha 1959 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 51/3, 585-586

1960

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

Reasumując należy stwierdzić, że omawiany tu zbiór rozpraw i artykułów prof. Sproemberga zawiera bardzo wiele interesującego materiału i ciekawych koncepcji pobudzających czytelnika do myślenia. Zarówno autorowi, jak i wydawcom należy się szczerza wdzięczność ze strony czytelników.

Marian Małowist

Josef J a n a č e k, *Pivovarnictvi v českých kralovských městech v XVI století*, Rozprawy Československé Akademie Věd, Praha 1959, s, 76.

Jedną z ważniejszych spraw w rozwoju gospodarczym Czech w XVI wieku, dotąd niemal całkowicie nie opracowaną, stanowi problem produkcji browarniczej. Wbrew pozorom zagadnienie nie należy wcale do wąskich, łączy się bowiem ściśle z toczoną w tym okresie, brzemioną w skutki, walką między szlachtą i królewskimi miastami a także z rozwojem folwarku w Czechach. Studium J a n a č e k a jest próbą przedstawienia rozwoju czeskiego browarnictwa miejskiego na tle owych powiązań. Praca składa się z kilku rozdziałów, omawiających poszczególne zagadnienia. W pierwszym z nich t.j. „Browarnicy i słodownicy” (ten tytuł nie odpowiada zresztą w pełni treści fragmentu) autor podkreśla fakt, iż produkcja piwa stanowiła podstawę egzystencji poważnego odłamu mieszczaństwa w średniowieczu, po czym przystępuje do analizy rozwoju monopolu w tej dziedzinie wytwórczości. Prawo do warzenia, początkowo należące do każdego mieszkańca miasta, stopniowo zostawało ograniczone do posiadaczy domów, a w niektórych miastach do członków specjalnego cechu. Janaček słusznie sygnalizuje, iż był to cech różniący się silnie od innych cechów średniowiecznych, zrzeszających bezpośrednich producentów — skupiał bowiem przedsiębiorców, organizujących produkcję i nakładców. Autor utrzymuje, iż w ramach browarnictwa wytworzył się w tym czasie typ szczególnego przedsiębiorcy, wyrosły w specjalnych warunkach średniowiecznego miasta i choć na terenie Czech nie dostrzega w tym zakresie istnienia elementów wczesnego kapitalizmu, to jednak uważa, że grunt dla nich był już na tym odcinku przygotowany.

Sporo miejsca poświęca Janaček sprawie konkurencji między browarnikami-członkami cechu i organizatorami produkcji a słodownikami, pragnącymi produkować piwo na własną rękę, interesuje go także problem gatunków produkowanych piw (rozd. II), oraz zagadnienie zaopatrzenia tej gałęzi wytwórczości w surowiec (rozd. IV). Punkt ciężkości pracy spoczywa jednak na sprawie analizy rozmiarów produkcji poszczególnych miast — ośrodków browarnictwa w drugiej połowie XVI w. (rozd. III). Zmniejszanie się rozmiarów produkcji (w niektórych miastach do 50%) uważa autor za oznakę upadku browarnictwa miejskiego, wywołanego przez kurczenie się rynków zbytu (rozd. V), co wiąże z szybkim rozwojem browarnictwa wiejskiego, przede wszystkim organizowanego w ramach gospodarki folwarcznej.

Interesujące wnioski, do których dochodzi Janaček, wskazują na daleko posunięte analogie do rozwoju sytuacji w tym zakresie na terenie Polski. Szkoda, że szkicowe ujęcie niektórych zagadnień, spowodowane, jak stwierdza sam autor, niedostatecznym zaawansowaniem kwerendy archiwalnej, wywołują pewne wątpliwości czytelnika i podważać walory tez autora. Wiele ważnych spraw, które na pewno pozwoliłyby na pełniejsze wyjaśnienie poruszanych zagadnień, studium Janačka pomija. Do takich zaliczyłabym przede wszystkim problem roli przedsię-

biorców browarnianych i ich cechów w życiu średniowiecznego czeskiego miasta, dalej sprawę wewnętrznego społecznie rozwarstwienia browarnictwa, organizacji pracy i położenia siły roboczej, opłacalności produkcji (sprawa rozwoju cen surowca, opału, płac, wreszcie zaś cen piwa) itd. Zapewne następne prace Janačka przyniosą rozszerzenie i uzupełnienie poruszanej przez niego w omawianym szkicu tematyki.

Maria Bogucka

Herman Kellenbenz, *Sephardim auf der unteren Elbe. Ihre Wirtschaftliche und politische Bedeutung von Ende des 16. bis zum Beginn der 18. Jahrhunderts.* „Verteljahrschrift für Sozial- und Wirtschaftsgeschichte“, Beihefte, herausgegeben von H. Aubin, Wiesbaden 1958, s. 606.

Kellenbenz, autor stosunkowo niedawno opublikowanej, a nieomal już klasycznej książki o wielkich przedsiębiorcach hamburskich w handlu z Półwyspem Pirenejskim na przełomie XVI i XVII w., daje nam nowy obszerny tom (przeszło 600 stron) poświęcony dziejom działalności Maranów portugalskich w Hamburgu i niektórych innych miastach nadmorskich od końca XVI do XVIII w. Autor postawił sobie szerokie zadania badawcze. Tak więc chciał przyczynić się do zbadania miejsca, które zajmował Hamburg w rozwoju wielkiego handlu nowożytnego (autor określa to nazwą kapitalizmu handlowego). W związku z tym właśnie zajął się dziejami żydowskich emigrantów z Portugalii, którzy w XVII i na początku XVIII w. odegrali niepoślednią rolę w życiu gospodarczym tej części Europy oraz wykazali wielką rzutkość również i w innych dziedzinach działalności ludzkiej. Kellenbenz odcina się wyraźnie od tezy Sombarta o rzekomej dominującej roli Żydów w rozwoju kapitalizmu, twierdząc, że wybitne uzdolnienia Żydów hiszpańskich i portugalskich w zakresie działalności gospodarczej znalazły w XVII i na początku XVIII w. na omawianym terenie szczególnie sprzyjające warunki rozwoju. Obok zbadania sytuacji Hamburga w XVII i na początku XVIII w. autor pragnął także w oparciu o dzieje Maranów poddać analizie finansowe podstawy absolutyzmu książąt niemieckich i ich północnych sąsiadów, tak silnie powiązanych z wielkimi kupcami i bankierami epoki.

Kellenbenz jest pod bardzo silnym wpływem amerykańskiego kierunku *entrepreneurial history*, który bądź co bądź stanowi pewien postęp w stosunku do nieomal już wszędzie zwalczanej ahistorycznej szkoły *business history*. Można oczywiście zarzucić Kellenbenzowi, że nie zajmuje się podstawowymi nurtami rozwoju kapitalizmu w XVII w. W każdym razie na korzyść autora trzeba stwierdzić, że koncentrując główną uwagę na dziejach poszczególnych przedsiębiorstw i ich organizatorów, stara się jednak przedstawić ich dzieje w ścisłym związku z wielu ważnymi przejawami życia gospodarczego i politycznego.

Abstrahując od wpływów nauki amerykańskiej należy powiedzieć, że prace Kellenbenza stanowią jak gdyby kontynuację badań prowadzonych niegdyś w Niemczech przez Ehrenberga i Striedera. Odnaczają się więc podobną skrupulatnością w zakresie gromadzenia wręcz niezmiernego materiału źródłowego, sumiennością metod, ale także specyficznym dla poprzedników Kellenbenza ograniczeniem przedmiotu badań do dziejów „wielkich” działaczy gospodarczych.